

Ключові слова: води, водні об'єкти, водний фонд України, водні відносини.

Аннотація

Джуган В. О. Состав водного фонда Украины. – Стаття.

В данной статье проводится анализ понятия и современного состояния водного фонда Украины, а также классификация водных объектов с целью практически-теоретического анализа водных отношений.

Ключевые слова: воды, водные объекты, водный фонд Украины, водные отношения.

Summary

Dzhugan V. O. Ingredients of the water fund of Ukraine. - Article.

In this article the concept and current state of water resources of Ukraine are analyzed and the classification of water objects with a view to practical-theoretical analysis of water relationships is done.

Key words: water, water objects, Water Fund of Ukraine, water relations.

Л.В. Мендик

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри теорії

та історії держави і права

Івано-Франківського факультету

Національного університету

«Одеська юридична академія»

СПЕЦІАЛЬНІ ПІДСТАВИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ЛІСОПОРУШЕННЯМИ

Цивільно-правова відповідальність за порушення лісового законодавства України полягає у відшкодуванні шкоди, завданої лісопорушенням, яка в даному випадку зводиться до відшкодування збитків. Її специфіка обумовлена особливостями об'єкта правопорушення – лісом, способами обчислення та доведення шкоди, а також іншими умовами. За порушення лісового законодавства може наступати договірна та позадоговірна відповідальність.

Відшкодування шкоди за цивільно-правове лісопорушення настає при існуванні певних підстав. М.В. Цвік стверджує, що юридична

відповідальність виникає за наявності фактичної та юридичної підстав, без яких вона не може бути реалізована [1, с.358]. Фактичною підставою є вчинення соціально шкідливої чи небезпечної поведінки (правопорушення), а юридичною – наявність правової норми, яка забороняє таку поведінку і встановлює відповідні санкції [2, с.652].

Дослідники проблеми відшкодування шкоди, заподіяної лісопорушеннями, як правило, приділяли увагу розгляду питань визначення поняття лісопорушення та класифікації його видів. Цим питанням присвячені праці А. К. Броніна, А. П. Гетьмана, Р. К. Гусева, І.Д. Джалілова, В. М. Завгородньої, О. І. Крассова, П. В. Мельника, Є.І.Немировського, С. В. Разметаєва, В. К. Попова та інших. Не применшуючи значення даних питань, слід відзначити, що для удосконалення порядку відшкодування шкоди необхідно також дослідити спеціальні підстави її відшкодування та їх закріплення у чинному законодавстві України.

Дана стаття має на меті провести системне дослідження існуючих спеціальних підстав відшкодування шкоди, заподіяної лісопорушеннями.

Загальні підстави відшкодування шкоди, завданої лісопорушеннями, визначені цивільним законодавством, а спеціальні, відповідно, нормами екологічного права. Тому у випадку порушення лісового законодавства насамперед слід керуватися нормами екологічного права, а при їх відсутності – нормами цивільного права. Наприклад, у ст. 1166 Цивільного кодексу України визначені загальні підстави відповідальності за завдану майнову шкоду [3], але у випадку вчинення лісопорушення норми цивільного законодавства будуть застосовуватися субсидіарно, тобто коли ці відносини не врегульовані спеціальним законодавством.

Спеціальні підстави відшкодування шкоди, завданої лісопорушеннями, закріплені Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» [4], Лісовим кодексом України [5], Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу» [6], Законом України «Про Червону книгу України» [7], Постановою Кабінету Міністрів України «Про розміри компенсації за добування (збирання) та шкоду, заподіяну видам тварин і рослин, занесеним до Червоної книги України» [8],

Законом України «Про природно-заповідний фонд України» [9], Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної порушенням природоохоронного законодавства у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України» [10], Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Санітарних правил в лісах України» [11] та іншими нормативно-правовими актами.

І. Д. Джалілов вважає, що лісопорушенням є протиправне діяння, яке порушує вимоги лісового законодавства [12, с.27], однак дане визначення має дещо вузьке значення.

В свою чергу Р. К. Гусєв відзначає, що лісопорушенням являється протиправна дія чи бездіяльність, яка вчиняється всупереч правовому регулюванню раціонального використання та охорони лісів і тягне або може тягнути за собою заподіяння шкоди лісам та лісовому господарству [13, с.44].

Є. І. Немировський під лісопорушенням розглядає протиправну дію чи бездіяльність, яка завдає матеріальну шкоду лісам або лісовому господарству або не завдає такої шкоди, але в будь-якому випадку спрямована проти встановленого порядку користування лісами та їх охорони і тягне за собою відповідальність за лісопорушення [14, с.36]. Однак, на нашу думку, дане визначення охоплює лише економічну шкоду, завдану лісопорушенням, і не охоплює екологічну шкоду, яка може проявлятися у забрудненні, пошкодженні та знищенні лісів.

Відповідно до Коментаря до Лісового кодексу Російської Федерації лісопорушенням є протиправні винні дії чи бездіяльність, які завдають шкоду лісам як природному об'єкту, лісовому господарству або порушують встановлений порядок використання, захисту, охорони та відновлення лісів [15, с.246].

На думку В. М. Завгородньої, порушенням лісового законодавства є протиправне винне соціально шкідливе (а для злочинів – суспільно небезпечне) діяння, яке порушує встановлений порядок використання, відтворення, захисту та охорони лісів, за вчинення якого законодавством встановлено юридичну відповідальність [16, с.9]. Дане визначення досить широко охоплює поняття лісопорушення.

На нашу думку, варто погодитись з визначенням лісопорушення, запропонованим такими вченими-правознавцями у галузі екологічного права, як А. Б. Бронін, О. І. Крассов [17, с.167-168], П. В. Мельник [18, с.107], С. В. Разметаєв [19, с.266], які під даним поняттям розуміють протиправне, як правило винне діяння (дію чи бездіяльність), яке спричиняє загрозу лісу чи несе реальну загрозу спричинення такої шкоди, порушуючи встановлені вимоги використання та охорони лісів. Доцільно було б закріпити у Лісовому кодексі України дане поняття, що дасть можливість відмежувати лісопорушення від інших екологічних правопорушень.

Екологічні правопорушення, в тому числі лісопорушення, поділяються на види за різними критеріями, а саме: 1) за суб'єктом правопорушення: а) вчинені власниками природних ресурсів; б) вчинені природокористувачами; в) вчинені особами, які не є власниками природних ресурсів або природокористувачами [20, с.178]; 2) за об'єктом посягання групи однорідних екологічних правопорушень і конкретизацією видів правової поведінки можна виділити такі узагальнені екологічні правопорушення: а) протиправне знищення і пошкодження природних ресурсів; б) погіршення об'єктів навколишнього природного середовища; в) порушення правил передачі у власність, надання в користування, експлуатацію і передачу природних об'єктів, пов'язані з можливим заподіянням шкоди природі; г) бездіяльність, невиконання правил; д) використання природних ресурсів із корисливих мотивів [21, с.167]; 3) в залежності від того, яка шкода була заподіяна: а) договірна – порушення умов користування, передбачених лісорубними квитками (ордерами) і лісовими квитками, та нормативними актами, які визначають порядок здійснення рубок, інших лісових користувань, відпуск деревини на пні; б) позадоговірна – самовільні протиправні дії, які не мають законних підстав для здійснення спеціального лісокористування [22, с.83].

Р. К. Гусєв вважає, що лісопорушення можна класифікувати на такі, що посягають на встановлений порядок лісокористування, та такі, що посягають на порядок охорони лісів. Даний поділ лісопорушень є дещо звуженим, оскільки поняття лісокористування охоплює порядок

використання та охорони лісів [13, с.45].

На думку А. П. Гетьмана, В. М. Завгородньої [21, с.52-53] та В. К. Попова [23, с.114-115] в системі лісопорушень виділяються наступні види: 1) порушення права власності на ліси (самовільне захоплення ділянок лісового фонду; протиправні угоди щодо лісів); 2) порушення, що завдають шкоди лісам як природному об'єкту (незаконна рубка, пошкодження дерев та чагарників, засмічення лісів побутовими відходами і покидьками, пошкодження лісів стічними водами, хімічними речовинами, шкідливими викидами та інші) та лісовому господарству (знищення клейм або номерів на деревах і пнях, залишення недорубів, пошкодження або знищення лісогосподарських знаків); 3) порушення, що посягають на встановлений порядок у сфері використання, відновлення, охорони та захисту лісів, але не завдають шкоди благам, що охороняються законом, хоча й створюють реальну загрозу її настання (наприклад, порушення правил пожежної безпеки в лісах, порушення правил зберігання, транспортування та забезпечення засобів захисту лісу, стимуляторів росту, мінеральних добрив, інших препаратів тощо).

Ч. 2 ст. 105 Лісового кодексу України встановлено, що відповідальність за порушення лісового законодавства несуть особи, винні у: 1) незаконному вирубуванні та пошкодженні дерев і чагарників; знищенні або пошкодженні лісу внаслідок підпалу або недбалого поводження з вогнем, порушенні інших вимог пожежної безпеки в лісах; 2) знищенні або пошкодженні лісу внаслідок його забруднення хімічними та радіоактивними речовинами, виробничими і побутовими відходами, стічними водами, іншими шкідливими речовинами, підтопленні, осушенні та інших видах шкідливого впливу; засміченні лісів побутовими та промисловими відходами; 3) порушенні строків лісовідновлення та інших вимог щодо ведення лісового господарства, встановлених законодавством у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів; 4) знищенні або пошкодженні лісових культур, сіянців або саджанців у лісових розсадниках і на плантаціях, а також природного підросту та самосіву на землях, призначених для відновлення лісу; 5) порушенні правил зберігання, транспортування та застосування засобів захисту лісу, стимуляторів росту, мінеральних добрив та інших

препаратів; розкорчовуванні лісових ділянок і використанні їх не за призначенням, у тому числі для спорудження житлових будинків, виробничих та інших будівель і споруд без належного дозволу; 6) самовільній заготівлі сіна та випасанні худоби на лісових ділянках; порушенні правил заготівлі лісової підстилки, лікарських рослин, дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід тощо; 7) заготівлі лісових ресурсів способами, що негативно впливають на стан і відтворення лісів; порушенні порядку заготівлі та вивезення деревини, заготівлі живиці і використання інших лісових ресурсів; невнесенні плати за використання лісових ресурсів у встановлені строки; знищенні та пошкодженні відмежувальних знаків у лісах; введенні в дію нових і реконструйованих підприємств, споруд та інших об'єктів, не забезпечених обладнанням, що запобігає негативному впливу на стан і відтворення лісів; 8) порушенні строків повернення лісових ділянок, що перебувають у тимчасовому користуванні, або невиконанні обов'язків щодо приведення їх у стан, придатний для використання за призначенням; 9) пошкодженні сіножатей, пасовищ і ріллі на землях лісогосподарського призначення; знищенні або пошкодженні лісоосушувальних каналів, дренажних систем і доріг на лісових ділянках; 10) невиконанні приписів державної лісової охорони та органів виконавчої влади, які здійснюють державний контроль за дотриманням законодавства у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів [4]. Даний перелік не є виключним.

Практично весь перелік правопорушень, визначений ч. 2 ст. 105 Лісового кодексу України, закріплений також п. 1 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу» [6].

Перелік правопорушень, заподіяних лісовим ресурсам, які занесені до Червоної книги України, визначаються ст. 20 Закону України «Про Червону книгу України» [7], а також п. 1 Постанови Кабінету Міністрів України «Про розміри компенсації та добування (збирання) за шкоду, заподіяну видам тварин і рослин, занесеним до Червоної книги України» [8].

Правопорушення, заподіяні лісовим ресурсам природно-заповідного фонду, визначені ст. 68 Закону України «Про природно-заповідний фонд

України» [9] та п. 1 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної порушенням природоохоронного законодавства у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України» [10].

При застосуванні договірної відповідальності перелік лісопорушень визначений п. 52 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Санітарних правил в лісах України», до якого належать: 1) проведення суцільної санітарної рубки насаджень без попереднього обстеження їх спеціальною комісією або з обстеженням, але без лісопатолога спеціалізованої служби лісозахисту (міжрайонного інженера лісопатолога), а на територіях природно-заповідного фонду (за винятком заказників та господарських зон національних природних і регіональних ландшафтних парків) і без представника органу Міністерства охорони навколишнього природного середовища; 2) невивезення з лісосіки деревини в установленій термін або залишення її в місцях рубок, на верхніх складах, вантажних пунктах та інших територіях на відстані менш як 2 кілометри від лісових насаджень (за винятком деревини, зрубаної під час лісовпорядкування, проведення наукових досліджень, інших вишукувальних робіт), якщо залишена деревина не захищена від шкідників та хвороб; 3) несвоєчасне очищення або з порушенням вимог лісового законодавства місць рубок від порубкових залишків, захаращення просік, доріг, смуг, завширшки 30 метрів, що прилягають до лісосік; 4) порушення термінів проведення санітарних рубок; 5) несвоєчасне виявлення лісокористувачем осередків шкідників із загрозою об'їдання 25 і більше відсотків листя, хвої.

Таким чином, вчинення лісопорушення є єдиною фактичною підставою для цивільно-правової відповідальності, а неодмінною юридичною підставою відшкодування шкоди за порушення лісового законодавства є правові норми, які закріплюють санкції за недотримання або порушення своїх обов'язків суб'єктами.

Під лісопорушенням слід розуміти протиправне, як правило, винне діяння (дію або бездіяльність), яке спричиняє загрозу лісу або несе реальну загрозу спричинення такої шкоди, порушуючи встановлені вимоги використання та охорони лісів. Лісопорушення поділяються на

види за наступними критеріями: суб'єкт правопорушення; об'єкт посягання групи однорідних екологічних правопорушень і конкретизація видів правової поведінки, залежно від шкоди, яка була заподіяна. Вони поділяються також на такі, що посягають на встановлений порядок лісокористування, та такі, що посягають на порядок охорони лісів. Порухення лісового законодавства класифікуються також на наступні види: 1) порушення права власності на ліси; 2) порушення, що завдають шкоди лісам як природному об'єкту; 3) порушення, що посягають на встановлений порядок у сфері використання, відновлення, охорони та захисту лісів, але не завдають шкоди благам, що охороняються законом, хоча й створюють реальну загрозу її настання.

Загальні підстави відшкодування шкоди, заподіяної лісопорушенням, визначені нормами цивільного законодавства України, спеціальні підстави встановлені нормами екологічного законодавства України.

Література

1. Цвік М. В. Загальна теорія держави і права: підруч. [для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів] / Цвік М.В., Ткаченко В. Д., Рогачова Л.Л.; за ред. М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченка, О.В. Петришина. – Харків: Право, 2002. – 432 с.
2. Скакун О. Ф. Теорія держави і права. (Енциклопедичний курс): підручник / О. Ф. Скакун. – Харків: Еспада, 2006. – 776 с.
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2004 р. № 345-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст.356.
4. Про охорону навколишнього природного середовища: закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII (із змінами, внесеними згідно з Законами) // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст.546.
5. Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 р. № 3852-XI (із змінами, внесеними згідно з Законами) // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 17. – Ст.99.
6. Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу: постанова Кабінету Міністрів України від 23 липня 2008 р. № 665 // Офіційний Вісник України. – 2008. – № 56. – Ст.1868.
7. Про Червону книгу України: закон України від 7 лютого 2002 р. № 3055-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 30. – Ст.201.
8. Про розміри компенсації за добування (збирання) та шкоду, заподіяну видам тварин і рослин, занесеним до Червоної книги України: постанова Кабінету Міністрів України від 1 червня 1993 р. № 399 // Збірник постанов Уряду України. – 1993. – № 11. – Ст.226.
9. Про природно-заповідний фонд України: закон України від 16 червня 1992 р.

№ 2456-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 34. – Ст.502.

10. Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної порушенням природоохоронного законодавства у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України: постанова Кабінету Міністрів України від 21 квітня 1998 р. № 521 // Офіційний Вісник України. – 1998. – № 16. – 7 травня.

11. Про затвердження Санітарних правил в лісах України: постанова Кабінету Міністрів України від 27 липня 1995 р. № 555 // Збірник постанов Уряду України. – 1995. – № 10. – Ст.253.

12. Джалилов И. Д. Правовые вопросы охраны природы в СССР / И. Д. Джалилов. – Ташкент: ФАН, 1980. – 190 с.

13. Гусев Р. К. Правовая охрана лесов в СССР / Р. К. Гусев. – М.: Знание, 1974. – 64 с.

14. Немировский Е. И. Правовая охрана лесов в СССР: автореф. дис. на соиск. уч. ст. канд. юрид. наук: спец. 12.00.06 «Земельное право; аграрное право; экологическое право; природоресурсное право» / Е. И. Немировский. – М., 1960. – 25 с.

15. Комментарий к Лесному кодексу Российской Федерации. – М.: Изд. группа Норма-Инфра, 1997. – 384 с.

16. Завгородня В. М. Майнова відповідальність за порушення лісового законодавства: автореф. дис. на здобуття ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право» / В. М. Завгородня. – Київ, 2003. – 20 с.

17. Бронина А. Б. Работникам леса. Правовые вопросы / А. Б. Бронина, О. И. Крассов. – М.: Юрид. лит., 1990. – 384 с.

18. Мельник П. В. Проблеми правової охорони лісів Карпатського регіону України: монографія / П. В. Мельник. – Івано-Франківськ: Плай, 2003. – 158 с.

19. Екологічне право України. Загальна частина: навчальний посібник / В. К. Попов, М. В. Шульга, С. В. Разметаєв та ін. – Харків: Нац. юрид. академія України ім. Ярослава Мудрого, 1995. – 176 с.

20. Гетьман А. П. Екологічне право України: підруч. [для студентів юрид. вищ. навч. закладів] / Гетьман А. П., Шульга М. В., Попов В. К. та ін.; за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. – Харків: Право, 2005. – 382 с.

21. Завгородня В. М. Майнова відповідальність за порушення лісового законодавства: дис... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Завгородня Владислава Миколаївна. – Київ, 2003. – 197 с.

22. Полянская Н. Г. Правовая охрана государственной собственности на леса / Н. Г. Полянская. – М.: Госюриздат, 1956. – 252 с.

23. Попов В. К. Екологічне право України. Особлива частина: навчальний посібник / В. К. Попов, А. П. Гетьман, В. К. Чуйков та ін. – Харків: Нац. юрид. академія України ім. Ярослава Мудрого, 1996. – 197 с.

Анотація

Мендик Л.В. Спеціальні підстави відшкодування шкоди, заподіяної лісопорушеннями. – Стаття.

У даній науковій статті аналізуються актуальні питання спеціальних підстав відшкодування шкоди, заподіяної лісопорушеннями. На основі дослідження встановлено, що загальні підстави відшкодування шкоди, завданої лісопорушеннями, визначені цивільним законодавством, а спеціальні - нормами

екологічного, насамперед, лісового законодавства України.

Ключові слова: лісопорушення, відшкодування шкоди за порушення лісового законодавства, спеціальні підстави відшкодування шкоди.

Аннотація

Мендык Л.В. Специальные основания возмещения вреда, причиненного лесонарушениями. – Статья.

У данной научной статье анализируются актуальные вопросы специальных оснований возмещения вреда, причиненного лесонарушениями. На основании исследования установлено, что общие основания возмещения вреда, причиненного лесонарушениями, определенные гражданским законодательством, а специальные - нормами экологического прежде всего лесного законодательства Украины.

Ключевые слова: лесонарушения, возмещение вреда за нарушение лесного законодательства, специальные основания возмещения вреда.

Summary

Mendyk L.V. Special grounds for damage compensation caused by forest violation. – Article.

The research analyses current issues of forest violation compensation grounds. The investigation shows that the general grounds of damage compensation caused by forest violation are defined by the civil legislation, and the special grounds – by the norms of environmental and forest legislation of Ukraine.

Key words: forest violation, damage compensation for violation of forest legislation, special grounds for damage compensation.

Н.Г. Юрчишин

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного
та господарського права і процесу
Івано-Франківського факультету
Національного університету
«Одеська юридична академія»

РОЗВИТОК ЛІСОВИХ ПРАВОВІДНОСИН У РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД (1917-1990 Р.Р.)

Постановка проблеми у загальному вигляді. Ліси забезпечують умови для існування одних з найбагатших за біорізноманіттям екосистем на Землі, а також умови існування для 90 % видів, яким загрожує